

Москаленко О.А.

аспірант, викладач,

Університетський коледж

Київського університету імені Бориса Грінченка

**ДЕЯКІ АСПЕКТИ ДЕРЖАВНОГО ВПЛИВУ
НА МАТЕРІАЛЬНИЙ РОЗВИТОК ВИКЛАДАЦЬКОЇ СПРАВИ
В СЕРЕДНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ М. КИЄВА
У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ – НА ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТЬ**

Розглянувши дану наукову проблематику, ми прийшли до таких важливих положень:

– Столиця незалежної України у період більш ніж 100-літньої давнини мала вагоме значення у громадських, суспільно-політичних і культурних процесах. Що стосується викладацької інтелігенції Києва, то вона завжди обіймала й продовжує займати вагоме місце у створенні освітнього потенціалу та формуванні соціокультурного середовища міста. Разом із тим, важливим є питання кар'єрного, соціального та фінансового статусу київських викладачів.

– Історіографія радянського періоду впродовж тривалого часу замовчувала й ігнорувала тему розвитку освітянського середовища у Царській Росії (з ідеологічних причин). Водночас і в українській історичній науці питання фінансування українського шкільництва та статусу викладача розглядалось фрагментарно. Окремі питання вказаної проблеми висвітлюються у наукових роботах незначного числа вчених (Н.Антонець, О.Білявська, В. Вірченко, С. Рождественський, В.Румянцев). Останні два дослідники на основі вивчення документів і матеріалів міністерства народної освіти Російської імперії прийшли до важливих висновків із питань матеріального забезпечення гімназій та прогімназій, розкрили нові джерела фінансового забезпечення навчальних закладів, а також види пільг для учасників навчального процесу.

– Пореформенний період (друга половина ХІХ століття) супроводжувався бурхливим розвитком економіки в Україні, що дало поштовх до підготовки нових спеціалістів, для різних професій. Провідну роль в цих процесах займав Київ та Київський шкільний округ, на фінансування освіти яких з царської казни виділялись значні кошти [5, с. 606-607].

– Разом із тим, усі освітні процеси в Києві жорстко контролювались російським урядом, у т.ч. міністерством народної освіти імперії. Зокрема, починаючи з 1881 року відомству було збільшено фінансування до 124641 руб, відтепер міністерство також завідувало технічними та промисловими училищами. Проте на утримання саме Київського навчального округу припадало лише 23850 руб. [5, с. 606-607] Утримання середніх та вищих навчальних закладів відбувалось майже пропорційно, оскільки саме гімназії та прогімназії в майбутньому складали базис для університетів, а після освітньої реформи 1864 року питання якості випускників гімназій та прогімназій стояло особливо гостро, і для цього виділялись відповідні кошти, з окружного фонду.

– Слід визнати, що у Києві досліджуваного періоду правовий статус, кар'єрне зростання, матеріальне забезпечення викладачів розглядались у тому числі через призму русифікаторської, асиміляційної політики уряду, яку

уособлювало міністерство народної освіти. Майже всі фінансові та організаційні питання, що пов'язані з функціонуванням гімназій, вирішувались Попечителем Київського учбового округу.

– Основним закладом, що готував викладачів для київських гімназій та прогімназій, був Імперський університет Св. Володимира, після завершення якого викладач міг побудувати вдалу кар'єру державного службовця, розпочавши її з посади вчителя та завершуючи на посаді статського радника. Вчителів направляли у різні гімназії Києва – Києво-Подільська прогімназія, Київська Духовна академія та інші заклади

– Поряд із цими навчальними закладами існували також і приватні гімназії, зокрема з 1878 року в Києві було відкрито першу жіночу приватну гімназію В. Ващенко-Захарченко. До цього крім Інституту шляхетних дівчат в місті існувало три жіночі гімназії – одна Міністерства народної освіти та дві відомства імператриці Марії. Згідно положення про приватні навчальні заклади відповідним жіночим школам статус гімназії не надавався, тому відкриття жіночої приватної гімназії В.Ващенко-Захарченко булою складною справою. Проте все ж гімназію було відкрито за сприяння тодішнього ректора університету св. Володимира М.Бунге [1, с. 2]. Вказаний факт свідчив про факти розподілення коштів міністерства народної освіти імперії серед навчальних закладів не лише на законних підставах, а й через особисті зв'язки, поважних діячів освіти та меценатів.

– Вагоме значення для кар'єрного зростання київських викладачів також мало походження та віросповідання (у переважній більшості вчителів воно було православне або лютеранське). Мотивація посилювалася нагородами, які можна було отримати у ході державної служби – орден Св. Анни третього та четвертого ступеня, пам'ятна медаль на річницю Кримської війни 1853-1856 рр. тощо. Ці нагороди звісно супроводжувались додатковими фінансовими заохоченнями та нагородами [8, арк. 10-11].

– Заохочення педагогів середніх навчальних закладів було різним: так, звичайним викладачам давали фінансові винагороди, розмір яких залежав від вислуги років та предмету, що викладався. Згідно документу «Об награждении служащих за успешную службу» можна виявити, що викладачам, котрі мали посаду статського секретаря, надавались вищі нагороди (орден св. Анни III ступеня тощо), а звичайному вчителю словесності Андрію Максимовичу Туринєвичу, що пропрацював у 1871-1875 роках, надали 100 руб. У той же час викладачі російської мови та математики Києва могли отримати винагороду в 300 руб [6, с. 1420-1428].

– Крім коштів, які надавало міністерство народної освіти, також існував власний, спеціальний фонд гімназій та прогімназій який поповнювався за рахунок оплати навчання учнів цих закладів. Цей порядок було затверджено у Статуті гімназій та прогімназій відомства Народної освіти від 19 грудня 1864 року. «Все ученики гимназий и прогимназий обязаны вносить плату за учение пополугодно вперед в течение двух первых месяцев каждого полугодия. Не внесшие платы в означенные сроки считаются выбывшими из заведения» [6, с. 1420-1428]. Звільнялися від оплати лише учні, які добре навчалися та не мали проблем з поведінкою.

– Серед вчителів та учнів гімназій Києва було чимало свідомих українців таких як В.Антонович, О.Андріївський, М.Костомаров, О.Русов, Я.Шульгін, та інші. З огляду на вказане імперська влада робила усе можливе, аби

контролювати діяльність педагогів та учнів. Уряд наказував керівництву шкільних округів контролювати діяльність всіх навчальних закладів, а особливо приватних гімназій як можливих розсадників «вільнодумства і крамоли» [2, с. 4]. До навчальних закладів постійно надходили таємні циркуляри, зокрема такі як «Про запобігання розвитку таємних товариств у середовищі учнів» (за подібну діяльність могли виключити з гімназії). Крім того, досить поширеними були й такі звинувачення «За драку и глумь в классе», «Шалость на уроке», «Обида товарища и ослушание» (покарання були різними: від арешту на 1-2 години до повного вислання з Києва) [7, арк. 2, 3, 6].

– Отже, протягом другої половини XIX – початку XX століття можна спостерігати посилення контролю за діяльністю середніх навчальних закладів Києва. Попри появу нових типів навчальних закладів, матеріальне заохочення педагогів здійснювалось вибірково. Існувала також система контролю й цензури не лише над учнями, але й над викладачами. Загалом освіта імперії була просякнута корупцією та бюрократією. Тому кар'єрне зростання й матеріальне забезпечення викладачів середніх навчальних закладів Києва у вельми багатьох випадках безпосередньо залежало від походження, віросповідання, особистих знайомств із міністерськими чиновниками. Відповідним чином і преміювання та заохочення вчительства здійснювалось освітянськими інстанціями, а також адміністрацією навчальних закладів вибірково.

Список використаних джерел:

1. Антоненко Н. Б. Історія навчально-виховних закладів м. Києва: перша Київська приватна жіноча гімназія О. Дучинської / Н. Б. Антоненко. – К., 2007. – 4 с.
2. Білявська О. С. Діяльність закладів середньої освіти Києва на тлі соціально-політичних і культурних процесів другої половини XIX століття / О. С. Білявська. – К.: Генеза, 2005. – 24 с.
3. Вірченко В. В. Жіночі навчальні заклади у м. Києві (1861-1920 рр.): Автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01 / НАН України. Інститут історії України. – К., 2006. – 20 с.
4. Подзігун А. П. Становлення та історичний розвиток ліцеїв в Україні / А. П. Подзігун. – К., 1999. – 54 с.
5. Рождественский С. В. Исторический Обзор деятельности Министерства Народного просвещения 1802-1902 гг. – С.-Петербург: Издание Министерства Народного просвещения. – 1902 год. – 840 с.
6. Румянцев В. И. Устав гимназий и прогимназий ведомства Министерства народного просвещения 19 ноября 1864 года. – СПб., 1876. – Т. 3. – С. 1420-1428.
7. Центральний державний історичний архів (ЦДІА) України. – Ф. 707 Попечителя Київського округу. – Оп. 42. – Спр. 20. Обь исключения учеников Гимназии и других учебных заведений Киевского округа, за дурное поведение. – 2, 3, 6 арк.
8. ЦДІА України. – Ф. 707. – Оп. 42. – Спр. 128. Обь награждении служащих за успешную службу. – 10-11 арк.
9. ЦДІА України. – Ф. 707. – Оп. 42. – Спр. 199. Обь оставлении учителя Киевской 3-й гимназии на службе еще на 5 лет и назначения ему пенсеону. – 1-3 арк.
10. ЦДІА України. – Ф. 707. – Оп. 207. – Спр. 16. Дело управления Киевского учебного округа. – 1 арк.
11. ЦДІА України. – Ф. 707. – Оп. 209. – Спр. 10. Сметный период Счет в употреблении аванса отпущенного штатному смотрителю Киевского учебного округа. – 5 арк.